

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

INGLIZ, O'ZBEK VA RUS TILLARIDA KASABA UYUSHMASIGA OID ATAMALARNING LINGVOKULTUROLOGIK VA LINGVOKOGNITIV TADQIQI

Matyakubov Davlat Ro'zmatovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Kasaba uyushmasi qo'mitasi raisi.

Annotatsiya.

Mazkur maqolada ingliz, o'zbek va rus tillarida kasaba uyushmasiga oid atamalar lingvokulturologik va lingvokognitiv yondashuvlar asosida qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda "trade union / labour union", "профсоюз" va "kasaba uyushmasi" nomlari bilan ifodalanuvchi asosiy konseptning nominativ, etimologik, madaniy-tarixiy va konseptual-metaforik xususiyatlari yoritiladi. Atamalarining shakllanishiga ijtimoiy-iqtisodiy tizim, mehnat munosabatlarining tarixiy modeli va milliy mentalitet ta'siri aniqlanadi. Tahlil natijasida ingliz tilida kasaba uyushmasi konsepti "kurash va muzokara" modeli, rus tilida "davlat bilan bog'liq ijtimoiy tashkilot" modeli, o'zbek tilida esa "himoya, hamjihatlik va jamoaviy g'amxo'rlik" modeli atrofida shakllanishi asoslanadi.

Kalit so'zlar: kasaba uyushmasi, termin, lingvokulturologiya, lingvokognitologiya, konsept, konseptual metafora, qiyosiy tahlil.

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЕ И ЛИНГВОКОГНИТИВНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОФСОЮЗНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В АНГЛИЙСКОМ, УЗБЕКСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Матякубов Давлат Рузматович

Узбекский государственный университет мировых языков, председатель профсоюзного комитета.

Аннотация.

В данной статье проводится сравнительный анализ терминов, относящихся к профсоюзной деятельности, в английском, узбекском и русском языках на основе лингвокультурологического и лингвокогнитивного подходов. В исследовании рассматриваются номинативные, этимологические, культурно-исторические и концептуально-метафорические особенности основного концепта, выраженного наименованиями «trade union / labour union», «профсоюз» и «kasaba uyushmasi». Выявляется влияние социально-экономической системы, исторической модели трудовых отношений и национального менталитета на формирование соответствующей терминологии. В результате анализа обосновывается, что в английском языке концепт профсоюза формируется вокруг модели «борьба и переговоры», в русском языке — модели «социальная организация, связанная с государством», а в узбекском языке — модели «защита, солидарность и коллективная забота».

Ключевые слова: профсоюз, термин, лингвокультурология, лингвокогнитология, концепт, концептуальная метафора, сравнительный анализ.

LINGUOCULTURAL AND LINGUOCOGNITIVE STUDY OF TRADE UNION TERMINOLOGY IN ENGLISH, UZBEK, AND RUSSIAN

Matyakubov Davlat Ro'zmatovich

Uzbekistan State World Languages University, Chairman of the Trade Union Committee.

Abstract.

This article presents a comparative analysis of trade union terminology in English, Uzbek, and Russian based on linguocultural and linguocognitive approaches. The study examines the nominative, etymological, cultural-historical, and conceptual-metaphorical features of the central concept expressed by the terms "trade union / labour union," "профсоюз," and "kasaba uyushmasi." It identifies the influence of socio-economic systems, historical models of labor relations, and national mentality on the formation of the terminology. The analysis demonstrates that the concept of a trade union in English is structured around the model of "struggle and negotiation," in Russian around the model of "a social organization associated with the state," and in Uzbek around the model of "protection, solidarity, and collective care."

Keywords: trade union, term, linguoculturology, linguocognitology, concept, conceptual metaphor, comparative analysis.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda til hodisalarini faqat tizimli-struktur nuqtayi nazardan emas, balki inson, madaniyat va tafakkur bilan uzviy bog'liq holda o'rganish yetakchi yo'nalishlardan biriga aylandi. Antropotsentrik

paradigma doirasida shakllangan lingvokulturologiya va kognitiv tilshunoslik til birliklarini millat madaniyati va bilish jarayonining mahsuli sifatida talqin qiladi. Bu yondashuvlar, ayniqsa, ijtimoiy-siyosiy va mehnat sohasiga oid terminologiyani tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bunday terminlar nafaqat predmetni nomlaydi, balki jamiyatning mehnat, adolat, mulk va hokimiyat haqidagi qarashlarini ham aks ettiradi.

Kasaba uyushmasi – ishchi va xodimlarning mehnat hamda ijtimoiy-iqtisodiy huquqlarini himoya qilish uchun ixtiyoriy asosda birlashgan jamoat tashkiloti. Bu institut bir necha asrlik tarixga ega bo'lib, har bir mamlakatda o'ziga xos tarixiy-madaniy sharoitda shakllangan. Shu sababli inglizcha trade union, ruscha профсоюз va o'zbekcha kasaba uyushmasi atamaları tashqi tomondan bir hodisani nomlasa-da, ularning ichki shakli, assotsiativ maydoni va baholash komponentlari bir xil emas.

TADQIQOTNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Til va madaniyat munosabati haqidagi qarashlar V. fon Gumboldt ta'limotiga borib taqaladi. Olim tilni xalq ruhining ifodasi, har bir tilni esa dunyoni anglashning o'ziga xos shakli sifatida talqin qilgan (Gumboldt, 1984). Keyinchalik bu g'oya E. Sepir va B. Uorf nazariyalarida rivojlantirildi, ularda til tafakkur va dunyoqarashga ta'sir etuvchi omil sifatida qaraladi (Sapir, 1949).

Lingvokulturologiya mustaqil fan sifatida XX asrning 90-yillarida shakllandi. V. N. Teliya uni til va madaniyatning o'zaro ta'sirini, til birliklarida xalq madaniyatining aks etishini o'rganuvchi soha sifatida ta'riflaydi (Teliya, 1996). V. V. Vorobyov, V. A. Maslova kabi olimlar lingvokulturologiyaning obyekti til va madaniyatning dialektik bog'liqligi, predmeti esa til birliklarida mujassamlashgan milliy-madaniy semantika ekanligini ta'kidlaydilar (Vorobyov, 1997; Maslova, 2001). O'zbek tilshunosligida bu yo'nalish va unga yaqin antropotsentrik tadqiqotlar so'nggi yillarda faol rivojlanmoqda, milliy dunyo manzarasi va konseptlarni o'rganishga e'tibor kuchaymoqda (Mahmudov, 2012).

Kognitiv tilshunoslik esa tilni bilimni o'zlashtirish, saqlash va uzatish vositasi sifatida tadqiq etadi. Uning asosiy tushunchalari – konsept, freym, kategoriya, mental model va konseptual metaforadir. E. S. Kubryakova konseptni inson ongidagi bilim birligi, tafakkurning operativ mazmuniy birligi sifatida izohlaydi (Kubryakova va boshq., 1996). J. Lakoff va M. Jonson esa metaforani nafaqat badiiy vosita, balki mavhum tushunchalarni konkret tajriba orqali anglash mexanizmi sifatida asoslab berdilar (Lakoff & Johnson, 1980). Z. Kyovecheshning tadqiqotlarida bu nazariya batafsil qo'llanilgan (Kövecses, 2002). O'zbek tilshunosligida kognitiv yondashuv asoslari Sh. Safarov asarlarida bayon etilgan (Safarov, 2006).

Lingvokulturologik va lingvokognitiv yondashuvlar bir-birini to'ldiradi: birinchisi birlikning madaniy-qadriyatli mazmunini ochsa, ikkinchisi uning ong darajasidagi strukturasini ko'rsatadi. V. I. Karasik konseptning uch komponentini – tushunchaviy, obrazli va qadriyatli tomonlarini ajratadi (Karasik, 2002). Mazkur tadqiqotda aynan shu model asos qilib olindi: "Kasaba uyushmasi" konseptining tushunchaviy yadrosi – mehnatkashlar huquqlarini himoya qiluvchi tashkilot; obrazli qatlami – metaforalar, ramzlar, maqollar; qadriyatli qatlami – adolat, hamjihatlik, ijtimoiy kafolat kabi baholash mazmunlaridir.

KASABA UYUSHMASIGA OID ATAMALARNING NOMINATIV VA ETIMOLOGIK XUSUSIYATLARI

Kasaba uyushmasi terminologik maydonining yadrosini tashkilotning o'z nomi, uning a'zolari va vakillari, faoliyat shakllari (muzokara, jamoa shartnomasi, ish tashlash) hamda qadriyat bildiruvchi birliklar tashkil etadi. Quyidagi jadvalda uch tildagi asosiy atamalar keltirilgan.

1-jadval. Kasaba uyushmasi terminlarining uch tildagi nomlanishi

Tushuncha	Inglizcha	Ruscha	O'zbekcha
Kasaba uyushmasi	trade union, labour union (AQSH: labor union)	профсоюз (профессиональный союз)	kasaba uyushmasi, kasaba
Kasaba vakili / rahbari	shop steward, union representative	профорг, председатель профкома	kasaba uyushmasi qo'mitasi raisi, kasaba vakili
Jamoa shartnomasi	collective agreement, collective bargaining	коллективный договор	jamoa shartnomasi
Ish tashlash	strike, walkout	забастовка, стачка	ish tashlash, zabastovka
A'zolik badali	membership dues	членские (профсоюзные) взносы	a'zolik badali
Hamjihatlik	solidarity	солидарность	hamjihatlik, birdamlik
Ish tashlashni buzuvchi	scab, blackleg, strikebreaker	штрейкбрехер	shtreykbrexer, ish tashlashni buzuvchi
Oddiy a'zolar	rank and file	рядовые члены	oddiy a'zolar

Jadvaldan ko'rinadiki, inglizcha trade union atamasi "kasb-hunar, savdo" va "ittifoq" semalarini birlashtiradi. Trade so'zi o'rta ingliz tilidagi "yo'l, faoliyat yo'nalishi" ma'nosidan keyinchalik "kasb, savdo" ma'nosiga o'tgan, union esa lotincha unio (birlik) asosiga ega. Amerika ingliz tilida labor union varianti keng tarqalgan bo'lib, u tashkilotning mehnat (labor) bilan bog'liqligini oldingi o'ringa chiqaradi. Inglizcha terminlar tizimida tashkilotning mustaqil, ixtiyoriy va manfaatlarni qarshi qo'ya oladigan subyekt ekanligi seziladi (Webb & Webb, 1894; Hyman, 2001).

Ruscha профсоюз so'zi профессиональный союз birikmasining qisqartmasi bo'lib, lotincha professio va

slavyancha союз (ittifoq) qismlaridan tuzilgan. Qisqartirish va abbreviatsiya sovet davri leksikasining xarakterli belgisi sifatida профком, профорг, профбилет, профвзнос kabi hosilalarni yuzaga keltirgan. Bu hosilalar tashkilotning kundalik, institutsional va byurokratik tomonini ifodalaydi (Ожегов, Шведова, 1992).

O'zbekcha kasaba atamasi arabcha kasb (topish, hunar, kasb) ildizi bilan bog'liq deb izohlanadi, uyushma esa o'zbekcha uyush- fe'l negizi va -ma qo'shimchasi bilan yasalgan bo'lib, "birlashish, birgalashish" semasini bildiradi (Madvaliyev, 2006–2008). Shunday qilib, o'zbekcha atama motivatsiyasida "kasb" va "birlashish" ma'nolari uyg'unlashgan, bu inglizcha trade union modeliga yaqin. Shu bilan birga, o'zbek tilida atamaning ikki qisimli shaklidan tashqari, kasaba tarzidagi qisqa shakl ham muomalada faol: "kasabaga a'zo bo'lmoq", "kasaba yig'ilishi", "kasaba qo'mitasi". Rus tili ta'sirida kirib kelgan zabastovka, shtreykbrexer, profkom kabi o'zlashmalar esa sovet davrida shakllangan terminologik qatlam hozir ham saqlanayotganini ko'rsatadi.

Atamalarining tuzilishi jihatidan ham tafovutlar mavjud. Ingliz tilida asosan analitik so'z birikmalari (collective bargaining, closed shop, picket line) va kompozitlar (walkout, blackleg) ustun. Rus tilida qisqartma va prefiksoidli yasamalar (профсоюзный, профактив) faol, o'zbek tilida esa izofali va qaratqich-aniqlovchili birikmalar (kasaba uyushmasi qo'mitasi, jamoa shartnomasi) ustuvorlik qiladi. Bunday farqlar uch tilning tipologik xususiyatlari bilan bog'liq.

Ayrim atamalar motivatsiyasida madaniy tarix yaqqol ko'rinadi. Inglizcha strike so'zining mehnatga oid ma'nosi XVIII asrda dengizchilar kema yelkanlarini tushirib (strike the sails), kemaning jo'nab ketishiga to'sqinlik qilgan voqealar bilan bog'lanadi. Ruscha забастовка so'zi esa italyancha basta ("yetarli") undovi bilan bog'liq degan fikr keng tarqalgan; bunda so'zning ichki shaklida "chidamning chegarasi" semasi yashiringan. Inglizcha picket fransuzcha piquet (qoziq) so'zidan olingan, scab so'zi esa "qo'tir, yara" ma'nosidan salbiy baholovchi nomga ko'chgan. Bunday birliklar jamoaviy ong uchun nafaqat nomlovchi, balki baholovchi vazifani ham bajaradi.

LINGVOKULTUROLOGIK TAHLIL

Terminlarning madaniy mazmuni ularning shakllangan ijtimoiy-tarixiy asosi bilan belgilanadi. Ingliz tilida kasaba uyushmasi sanoat inqilobi davrida ishchilarning ixtiyoriy birlashmasi sifatida paydo bo'lgan, davlat va ish beruvchiga nisbatan mustaqil kuch sifatida qaralgan. Shu tufayli ingliz tilida union so'zi ko'pincha "bahs, muzokara, kurash" kontekstlarida qo'llanadi: union demands, union action, union leaders, union-busting. Ayni paytda union boss kabi birikmalarda salbiy konnotatsiya ham uchraydi, bu kasaba uyushmasiga nisbatan jamiyatda ikki yoqlama qarash mavjudligini ko'rsatadi.

Rus tilida профсоюз konsepti sovet davrida alohida ijtimoiy vazifa bilan to'ldirilgan. Unda tashkilot ishchilar manfaatini himoya qilish bilan birga, ijtimoiy ta'minot (путёвка, санаторий, профсоюзная помощь), tarbiyaviy va mafkuraviy vazifalarni ham bajargan. Lenin ifodasidagi "профсоюзы – школа коммунизма" va "приводной ремень" (uzatma kamari) birikmalari tashkilotni davlat va partiya siyosatini ommaga yetkazuvchi vosita sifatida tasvirlaydi. Natijada rus tilida профсоюз so'zining assotsiativ maydonida "ijtimoiy yordam, imtiyozlar, rasmiy tadbirlar" kabi komponentlar kuchli, "kurash" komponenti esa nisbatan zaif.

O'zbek tilida kasaba uyushmasi tushunchasi ham sovet davrida institutsional shakl olgan, mustaqillikdan keyin esa yangi huquqiy asosda rivojlandi. Atama bugungi kunda Mehnat kodeksi hamda kasaba uyushmalariga oid qonunchilikda mustahkamlangan, mehnatkashlarning huquqlarini himoya qiluvchi tashkilot sifatida qaraladi (O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi, 2022). O'zbek madaniyatida jamoa, mahalla, hasharchilik, "bir kishining dardi – hammaning dardi" kabi qadriyatlar kuchli bo'lib, bu kasaba uyushmasi konseptida hamjihatlik, g'amxo'rlik, ko'mak semalarini faollashtiradi. Lug'aviy-leksik kuzatishlarda "kasaba uyushmasi – mehnatkashlarning himoyachisi", "moddiy yordam", "dam olish yo'llanmasi" kabi birikmalarining yuqori chastotali ekanligi seziladi.

Maqollar va frazeologik birliklar konseptning qadriyat qatlamini yaqqol ko'rsatadi. Bu jihatdan uch tilda ham jamoaviy birlikni ulug'lovchi paremlar mavjud: inglizcha United we stand, divided we fall, ruscha В единстве – сила; Один в поле не воин, o'zbekcha Birlashgan o'zar, birlashmagan to'zar; Yakka otning changi chiqmas, changi chiqsa ham dong'i chiqmas. Bu o'xshashlik birlik g'oyasi universal qadriyat ekanligini ko'rsatadi. Biroq inglizcha ibora "turish" va "yiqilish" obrazlari orqali kurash holatini, o'zbekcha maqol "o'zar" (o'sib-unib ketmoq) va "to'zar" (tarqalib ketmoq) fe'llari bilan dehqonchilik va tabiat obrazlarini, ruscha ibora esa "kuch" va "jang maydoni" obrazlarini aktualashtiradi. Demak, universal g'oya turli milliy obrazlar orqali ifodalanadi.

Lingvokulturologik jihatdan ish tashlash hodisasiga munosabat ham alohida e'tiborga loyiq. Ingliz tilida strike mehnat huquqlaridan foydalanishning qonuniy shakli sifatida keng tarqalgan va ko'p hollarda neytral yoki ijobiy baholanadi; ruscha забастовка sovet davri matbuotida "kapitalistik mamlakatlardagi sinfiy kurash" bilan bog'langan, bu uning ideologik konnotatsiyasini belgilagan; o'zbek tilida ish tashlash tushunchasi ko'pincha murakkab ijtimoiy vaziyat, tartibsizlik, nizo bilan assotsiatsiyalanadi, bu esa barqarorlik va jamoaviy totuvlik qadrlanishi bilan izohlanishi mumkin. Ushbu farqlar tarjimada atamalarining shunchaki lug'aviy ekvivalenti bilan chegaralanish yetarli emasligini ko'rsatadi.

LINGVOKOGNITIV TAHLIL: KONSEPT VA METAFORIK MODELLAR

Kognitiv nuqtayi nazardan "Kasaba uyushmasi" konsepti murakkab freym sifatida tuzilgan. Uning slotlari quyidagilar: 1) subyektlar (ishchi, xodim, kasaba vakili, ish beruvchi, davlat); 2) harakatlar (birlashish, muzokara, himoya, ish tashlash, kelishuv); 3) vositalar (jamoalar shartnomasi, a'zolik badali, ish tashlash, piket); 4) maqsadlar (ish haqi, xavfsiz mehnat, ijtimoiy kafolat, adolat). Ushbu freym uch tilda umumiy yadroga ega, biroq slotlarning ahamiyati har xil: ingliz tilida "vositalar" va "muzokara" slotlari, rus tilida "ijtimoiy ta'minot" va "davlat" slotlari, o'zbek tilida "himoya" va "jamoaviy yordam" slotlari faolroq.

Konseptual metaforalar tahlili kasaba uyushmasi tushunchasi qanday obrazlar orqali anglanishini ochib beradi.

Mavhum ijtimoiy institut konkret, tanish tajribaga asoslangan soha orqali tushuniladi (Lakoff & Johnson, 1980). Quyidagi jadvalda eng faol metaforik modellar keltirilgan.

2-jadval. Kasaba uyushmasi konseptining asosiy metaforik modellari

Metaforik model	Inglizcha	Ruscha	O'zbekcha
KASABA UYUSHMASI – OILA	brotherhood, “brothers and sisters”, union family	братство, товарищи, трудовая семья	mehnat oilasi, katta jamoa, hamjihatlik
ISH TASHLASH – JANG	picket line, fight for rights, battle, weapon	борьба за права, боевой профсоюз, стачечный фронт	huquq uchun kurash, kurashmoq
KASABA UYUSHMASI – HIMOYACHI / QALQON	protect workers, shield, watchdog	защита трудящихся, защитник прав	himoya qilmoq, himoyachi, panoh
BIRLIK – KUCH	unity is strength, strength in numbers	в единстве сила	birlashgan o'zar, birdamlik – kuch
MUZOKARA – BOZOR	bargaining table, bargain, deal	торг, договориться, сделка	kelishuv, bitim
KASABA – MEXANIZM	union machine, union apparatus	приводной ремень, профсоюзный аппарат	kasaba apparati

Jadvalda keltirilgan modellar tahlili quyidagi xulosalarga olib keladi. Birinchidan, “oila” metaforasi uchala tilda mavjud, ammo inglizcha brotherhood, brothers and sisters ifodalari ishchilar harakati nutqida an'anaviy, ruscha товарищ so'zi sovet davrida ijtimoiy-siyosiy mazmunga ega bo'lgan, o'zbekcha “katta jamoa, mehnat oilasi” esa an'anaviy oilaviy va qo'shnichilik munosabatlari bilan chambarchas bog'liq. Ikkinchidan, “jang” metaforasi ingliz tilida (picket line, fight, battle) va qisman rus tilida (борьба, боевой) eng kuchli ifodalangan, o'zbek tilida esa yumshoqroq “kurash” leksemasi bilan chegaralanadi. Uchinchidan, “himoyachi, qalqon” metaforasi o'zbek tilida eng yuqori chastotaga ega bo'lib, bu tashkilotga nisbatan “ota-ona”, “homiy” tipidagi g'amxo'rlik obrazining mavjudligidan darak beradi.

“Bozor” metaforasi ingliz tilida (bargaining, deal, bargain) rivojlangan bo'lib, kasaba uyushmasi va ish beruvchi o'rtasidagi munosabat savdo-sotiq munosabati sifatida konseptuallasadi, bu esa bozor iqtisodiyoti an'analari bilan izohlanadi. “Mexanizm” metaforasi esa rus tilida приводной ремень shaklida uchraydi va bu kasaba uyushmasining davlat tizimidagi funksional o'rnini aks ettiradi. O'zbek tilida bu model sovet davrining leksik merosi sifatida ko'proq tarixiy kontekstlarda qo'llanadi.

Atamalarining baholash komponenti ham kognitiv jihatdan muhim. Inglizcha scab va blackleg, ruscha штрейкбрехер kuchli salbiy baho beradi: ular jamoaviy birlikni buzgan shaxsni “sheriklarga xiyonat qiluvchi” sifatida konseptuallashtiradi. O'zbek tilida shu tushunchaning o'ziga xos lingvomadaniy ekvivalenti sifatida xoin, jamoaga xilof ish tutuvchi kabi baholovchi birikmalar ishlatilishi mumkin, biroq mustaqil termin shakllanmagan, bu o'zbek tilidagi terminologik bo'shliqning mavjudligiga ishora qiladi.

QIYOSIY TAHLIL NATIJALARI VA TARJIMA MUAMMOLARI

Tadqiqot natijalari uch til birliklari o'rtasida to'liq ekvivalentlik (masalan, collective agreement – коллективный договор – jamoa shartnomasi), qisman ekvivalentlik (trade union – профсоюз – kasaba uyushmasi, bunda assotsiativ va baholovchi komponentlar farqlanadi) hamda ekvivalentsizlik (shop steward tipidagi realiyalar) hodisalari mavjudligini ko'rsatdi. Ekvivalent bo'lmagan birliklarni tarjima qilishda transliteratsiya, tavsifiy tarjima, kalkalash va izoh berish usullaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Amaliy tarjimada uchraydigan eng ko'p xatolardan biri union va профсоюз so'zlarini “kasaba uyushmasi” deb tarjima qilib, ularning ortidagi madaniy modelni hisobga olmaslikdir. Masalan, ingliz matnidagi union action ifodasi “kasaba uyushmasining harakati” deb emas, kontekstga qarab “ish tashlash yoki boshqa jamoaviy chora” tarzida berilishi, union rep so'zi “kasaba uyushmasi vakili” sifatida izohlanishi talab etiladi. Shuningdek, ruscha профсоюзная путёвка birikmasi o'zbek tiliga kasaba uyushmasi yo'llanmasi shaklida aniq tarjima qilinadi, ammo ingliz tilida bevosita muqobili bo'lmagan realiya bo'lgani uchun tavsifiy tarzda (union-subsidised holiday voucher) berilishi lozim.

Bundan tashqari, qiyosiy tahlil terminologiyani standartlashtirish masalasini ham dolzarb qiladi. O'zbek tilida qo'llanayotgan zabastovka, shtreykbrexer, profkom kabi rus tilidan o'zlashgan birliklarning o'rniga ish tashlash, kasaba qo'mitasi kabi milliy muqobillarni faollashtirish, shuningdek, ularning qo'llanish doirasini aniqlash lug'atchilik va terminologiya amaliyotining vazifasidir (Hojiyev, 1985).

XULOSA

Ingliz, o'zbek va rus tillarida kasaba uyushmasiga oid atamalarining lingvokulturologik va lingvokognitiv tadqiqi quyidagi xulosalarni chiqarishga imkon beradi:

1. Uch tilda “Kasaba uyushmasi” konsepti umumiy tushunchaviy yadroga ega: mehnatkashlarning huquq va manfaatlarini himoya qiluvchi ixtiyoriy birlashma. Biroq obrazli va qadriyatli qatlamlari milliy-madaniy va tarixiy sharoitga bog'liq holda farqlanadi.

2. Ingliz tilidagi terminlar tizimida mustaqillik, muzokara va kurash semalari, rus tilida davlat bilan bog'liq ijtimoiy tashkilot va ijtimoiy ta'minot semalari, o'zbek tilida esa himoya, hamjihatlik va jamoaviy g'amxo'rlik semalari

yetakchilik qiladi.

3. Kognitiv tahlil konseptning oila, jang, himoya, kuch, bozor va mexanizm metaforalari orqali tuzilishini ko'rsatdi. "Jang" va "bozor" metaforalari ingliz tilida, "mexanizm" va "maktab" metaforalari rus tilida, "oilal" va "himoyachi" metaforalari esa o'zbek tilida faolroq.

4. Atamalarining tarjimasida lug'aviy ekvivalentlik bilan cheklanmasdan, ularning madaniy-konseptual mazmunini hisobga olish zarur. O'zbek terminologiyasida baholovchi va realiya xarakteridagi birliklarning mustaqil muqobililarini ishlab chiqish istiqbolli vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot natijalaridan lingvokulturologiya, qiyosiy terminologiya, tarjimashunoslik kurslarida, shuningdek, mehnat va ijtimoiy sohaga oid ikki tilli va uch tilli lug'atlar tuzishda foydalanish mumkin. Kelgusida kasaba uyushmasi diskursining korpus asosidagi tadqiqi va ommaviy axborot vositalaridagi qo'llanilishini o'rganish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. – 2022-yil 28-oktabr, O'RQ-798-son. – Toshkent: Adolat, 2023. – URL: <https://lex.uz/docs/6257288>
2. O'zbekiston Respublikasining "Kasaba uyushmalari to'g'risida"gi Qonuni. – 2019-yil 6-dekabr, O'RQ-588-son (amaldagi tahriri). – URL: <https://lex.uz/docs/-4631281>
3. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: Fan, 1985. – URL: <https://www.oriental-library.uz/book/cmn64frvc009fla04fh18tmem>
4. O'zbek tilining izohli lug'ati: 5 jildlik / A. Madvaliyev tahriri ostida. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008. – URL: [https://ziyosfera.uz/ziyo/O'zbek_tilining_izohli_lug'ati_\(2006-2008\)](https://ziyosfera.uz/ziyo/O'zbek_tilining_izohli_lug'ati_(2006-2008))
5. Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiq metodologiyasini izlab // O'zbek tili va adabiyoti. – 2012. – № 5. – B. 3–16.
6. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. – Jizzax: Sangzor, 2006. – 92 b. – URL: <https://book.iiau.uz/books/kognitiv-tilshunoslik-16610>
7. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы). – Москва: Изд-во Российского университета дружбы народов, 1997. – 331 с. – URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_001787946/
8. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем.; под ред. Г. В. Рамишвили. – Москва: Прогресс, 1984. – 397 с. – URL: ishonchli elektron manba aniqlanmadi.
9. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с. – URL: <https://sci.ru/disk/file/69077>
10. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина; под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – Москва: Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – 245 с.
11. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – Москва: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. – URL: ishonchli elektron manba aniqlanmadi.
12. Маслова В. А. Лингвокультурология: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Москва: Академия, 2001. – 208 с.
13. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. – Москва: Азъ, 1992. – 955 с.
14. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. – Москва: Языки русской культуры, 1997. – 824 с.
15. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
16. Федеральный закон Российской Федерации «О профессиональных союзах, их правах и гарантиях деятельности» от 12 января 1996 г. № 10-ФЗ (в действующей редакции). – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8840/
17. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. – New York: Basic Books, 2002. – 440 p. – URL: <https://search.worldcat.org/title/-/oclc/48475146>
18. Hyman R. Understanding European Trade Unionism: Between Market, Class and Society. – London: SAGE Publications, 2001. – 208 p. – URL: <https://www.sagepub.com/shop/buy-a-book/understanding-european-trade-unionism-1-205371>
19. Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 285 p. – URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195145113.001.0001>
20. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 242 p. – URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/M/bo3637992>
21. Sapir E. Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality / Ed. by D. G. Mandelbaum. – Berkeley: University of California Press, 1949. – URL: <https://www.ucpress.edu/book/9780520324060/selected-writings-of-edward-sapir-in-language-culture-and-personality>
22. Webb S., Webb B. The History of Trade Unionism. – London: Longmans, Green and Co., 1894. – 558 p. – URL: <https://archive.org/details/historyoftradeun00webbuoft> (1920-yilgi qayta nashrning elektron nusxasi).
23. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Keywords: English, Russian, Polish, German, Japanese. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – 311 p. – URL: <https://global.oup.com/academic/product/understanding-cultures-through-their-key-words-9780195088366>
24. International Labour Organization. Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention, 1948 (No. 87); Right to Organise and Collective Bargaining Convention, 1949 (No. 98). – Geneva: International Labour Organization, 1948–1949. – URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/?p=NORMLEXPUB:12000:0::NO::